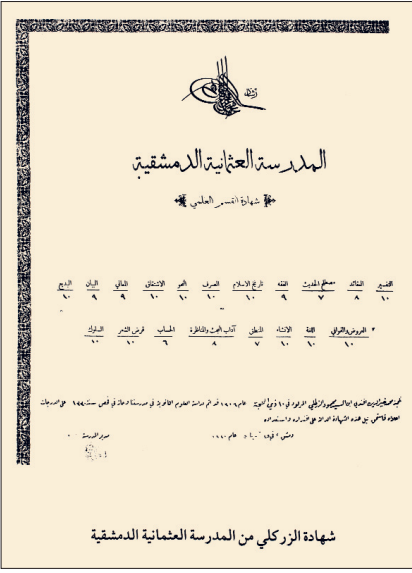

Ziriklî'nin 1330 (1912) tarihli medrese diploması

Eserleri. 1. *Mecdûlîn ve's-şâ'ir*. 24 Eylül 1920'de yazılan manzum küçük bir kısma olup Kahire'de müstakil olarak (1339/1921) ve *Dîvân* içinde (s. 359-366) yayımlanmıştır. 2. *Mâ ra'eytü ve mâ semî'tü*. Şam'dan Filistin, Mısır ve Hicaz'a yaptığı ilk gezisi hakkında bir seyahatnâmedir (Kahire 1342/1923; nşr. Abdürezzâk Kemâl, Tâif 1398/1978). 3. *Âmân fi 'Ammân*. Bu eserde Amman'da geçirdiği iki yılından ve buradaki siyasî mücadelelerinden söz edilir (Kahire 1343/1925). 4. *Dîvân*. Ulusal ve sosyal konulardaki şiirleriyle tabiat tasvirlerini içeren ve ilk defa 1343'te (1925) basılan eser pek çok ilâveyle yeniden yayımlanmıştır (Beyrut 1980, 1993). Divanda 1910'lu yıllardan itibaren hayatının son günlerine kadar yazmış olduğu 410 kadar şiiri yer almaktadır. Her birinin altında yazıldığı yer ve tarih kaydedilmiştir. Eserde özellikle talebelik yıllarında kaleme aldığı öğrenci, gençlik, asker ve vatan şarkıları önemli yer tutar. Bunlar arasında 1911'de Şam'da yazdığı, "Üskûdar'a gider iken" makamında söylenen "Eyyühe'l-cündî" şarkısıyla (s. 310) "Neşidü Hittîn" (s. 50-54) özellikle belirtilmelidir. Müzikalitesi yüksek olan bu şarkıların çoğu yeni tarz müveşşah kasidelerinden meydana gelir. Divanda vatan sevgisi, vatan müdafaası, işgalcilerle karşı verilen mücadeleye ve savaşlarla ilgili şiirler önemli bir hacme sahiptir. Bu bağlamda Fransız ve İngilizler'in işgallerine karşı mücadelelerde, etkili olan

kahraman ve şehidlerden söz edilmiş, onlar için mersiyeler yazılmıştır. Yine İngilizler'in Hindistan'ı işgaline karşı savaşan Hindistan Hilâfet Hareketi öncüleri hakkında mersiyeler, 1973 Arap-İsrail savaşıyla ilgili manzumeler ve iki dünya savaşıyla Balkan savaşlarına dair yazılmış şiirler yer alır. Muhammed Abdurrahman İbrâhim Hudayr *Kurâ'e fi Divânî Hayreddîn ez-Ziriklî* adıyla bir çalışma yapmıştır (Kahire 1414/1993). 5. *Şibhü'l-Cezîre fi 'ahdi'l-Melik 'Abdil'azîz*. Eserde Suudi Arabistan Krallığı'nın kurucusu Abdülazîz'in hayatı ve görüşleriyle müellife olan desteğinden övgüyle söz edilmiştir (3 ciltte 4 cilt, Beyrut 1390/1970; 7. bs. 2 ciltte 4 cilt, Beyrut 1997). Kitap hakkında Ömer Rızâ Kehhâle'nin bir tanıtım yazısı vardır (MMLADm., XLVI/2 [1971], s. 414-415). 6. *el-Vecîz fi sîreti'l-Melik 'Abdil'azîz*. Bir önceki eserin özetidir (Beyrut 1971, 1972, 10. bs. 1999). 7. *el-A'lâm**. Müellifin en meşhur çalışmasıdır. Kişi adlarına göre alfabetik olarak düzenlenen eserin çeşitli baskıları yapılmıştır (I-III, Kahire 1345-1347; I-X, 1373-1378; I-XI, Beyrut 1389/1969; nşr. Zühre Fethullah, I-VIII, 1399/1979, 15. bs. 2002). Eser zamanla gelişerek daha derli toplu bir tertibe kavuşmuştur. Doğu ve Batı ilim dünyasında ilgiyle karşılanan *el-A'lâm*'a Ahmed el-Alâvine (*Zeylû'l-A'lâm*, Cidde 1418-1422/1998-2002), Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf (*Tetîmetü'l-A'lâm*, I-II, Beyrut 1418/1998) ve Nizâr Abâza ile Muhammed Riyâd el-Mâlih (*İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999) zeyil yazmış, Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî eseri kısaltıp tek ciltte toplamış (*Mu'cemü'l-A'lâm*, Limasol 1987), Zühre Zâzâ da biyografileri gruplandırarak ölüm tarihlerine göre sıralamıştır (*Tertîbü'l-A'lâm 'ale'l-a'vâm*, I-II, Beyrut 1990). Düzeltilmesi gereken yerler hakkında M. K. rumuzuyla Muhammed Kürd Ali (MMLADm., VII/12 [1927], s. 565-566; VIII/7 [1928], s. 441-442; X/1 [1930], s. 62-63), İzzeddin et-Tenûhî (a.g.e., XXXVI/3 [1961], s. 486-490; XXXVI/4, s. 703-704), İsmâil b. Ali el-Ekva' (*Mecelletü'l-Arab*, VIII/7-8 [Riyad 1974], s. 562-569), Muhammed Ahmed Dehmân (MMLADm., LIII/2 [1978], s. 374-394), Bahâeddin Abdurrahman (*Âlemü'l-kütüb*, XXII/1-2 [Riyad 1421/2000-2001], s. 3-10) ve Fâlih Ziyâb el-Uteybî (*Mecelletü'l-Arab*, XXXIX [Riyad 1424/2003], s. 71-84) makaleler yazmış; Abdülazîz er-Rifâî *Fevâtü'l-A'lâm* (nşr. Bahâeddin Abdurrahman, Riyad 1420/2000), Muhammed b. Abdullah er-Reşid *el-İ'lâm bi-taş-hîhi Kitâbi'l-A'lâm* (Beyrut 1422/2001), Ahmed el-Alâvine *Nazarât fi Kitâbi'l-*

A'lâm (Beyrut 1423/2003, ilâvelerle 1426/2005) ve Arabî Dâiz el-Firyâtî *Ma'a'l-'Al-lâme ez-Ziriklî fi Kitâbihi'l-A'lâm* (Riyad 1429/2008, s. 207-292 arasında Ahmed el-Alâvine'nin *Nazarât*'ında tesbit ettiği hatalara yer vermiştir) adıyla eserler kaleme almışlardır. 8. *el-İ'lâm bi-men leyse fi'l-A'lâm*. *el-A'lâm*'ın dördüncü (1399/1979) baskısından itibaren esere eklenmiştir. Hayreddin ez-Ziriklî'nin henüz neşre dilmemiş eserleri de vardır: *Şafha mechûle min târihi Süriyye fi'l-'ahdi'l-Fayşalî*, *Vefâ'ü'l-'Arab* (ilk defa 1914'te Beyrut'ta olmak üzere birkaç defa sahnelenen tiyatro eseri), *Mecmû'a muhtâre kebîre fi'l-edeb ve't-târih*. Yayımlanmış makaleleri arasında "Nefhâtü'r-Reyhâne (el-Muhibbî)" (MMLADm., XLII/3 [1967], s. 634-638) ve "İmâre mechûle el-mekân, ez-zamân, es-sened, el-imâre" (a.g.e., XLIV/1-2 [1969], s. 256-265) anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziriklî, *el-A'lâm* (nşr. Zühre Fethullah), Beyrut 1986, VIII, 267-270; a.mlf., *Divân*, Beyrut 1993, tür.yer.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 235-236, 357; Edhem el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fen*, Dimaşk 1954-58, I, 387-389; II, 143; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 432; Abdülkâdir Ay-yâş, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne's-Süriyyîn fi'l-kamî'l-ışrîn*, Dimaşk 1405/1985, s. 222-223; M. Mutî el-Hâfiz, *Delîlû'l-ebhâşî't-târihiyye fi'l-Mecellâtî's-Süriyye*, Dimaşk 1406/1986, s. 44, 54, 58, 144, 145, 177, 199; M. Abdülatîf Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk fi'l-kamî'r-râbî* 'aşer el-hicrî, Dimaşk 1408/1987, s. 89-91; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetîmetü'l-A'lâm li'z-Ziriklî*, Beyrut 1418/1998, I, 166-167; Ahmed el-Alâvine, *Hayruddîn ez-Ziriklî*, Dimaşk 1423/2002; a.mlf., "Hayruddîn ez-Ziriklî (1310-1396 h.) tevşîku bibliyûcrâfi li-âşârihi ve mâ kütibe 'anh", *Mecelle-tü Mektebeti'l-Melik Fehd el-Vataniyye*, XII/2, Riyad 1427/2006-2007, s. 350-360; M. Âkif Aydın, "Hayr'ud-Dîn Ziriklî", *İTİD*, VII/1-2 (1978), s. 328-330; Abdullah b. Sa'd er-Ruveşid, "Divânü'z-Ziriklî", *ed-Dâre*, XI/2, Riyad 1406/1985, s. 127-132; "Hizânetü'l-üstâz Hayreddîn ez-Ziriklî", *Ahbabü't-türâşî'l-İslâmî*, sy. 12, Küveyt 1987, s. 24-26; M. Receb el-Beyyûmî, "ez-Ziriklî", *Mev-sû'atü a'lâmî'l-fikri'l-İslâmî*, Kahire 1425/2004, s. 407-411; Sa'd Muhammed el-Hecresî, "ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Maḥmûd", *Mv.AU*, XI, 136-138.

KASIM KIRBIYIK

ZİRİLER

(بنو زيري)

Kuzey Afrika'da ve Endülü's'te
iki devlet kuran Berberî hânedanı.

Sanhace'nin en önemli kabilelerinden olan Ziriler, İfrîkye ile Mağrib-i Evsat arasında yerleşmiştir. Adını Zirî b. Menâd'dan alan Ziriler'in biri IV. (X.) yüzyılda Ku-

zey Afrika'da, diğeri V. (XI.) yüzyılın başında Endülü's'te devlet kuran iki kolu vardır.

Kuzey Afrika Zirileri (972-1148). Kuzey Afrika'da kurulan ilk büyük Berberî hânedanıdır. Hânedanın kurucusu Bulukkîn b. Zîrî'nin babası Zîrî b. Menâd bölgede Ağlebîler'in hizmetinde bulunmuş bir aileden gelmekteydi ve kendisi Fâtımîler'in hizmetinde çalışıyordu. Zîrî'nin mensup olduğu Sanhâce kabilesiyle Berberîler'in diğeri önemli kolu Zenâte eskiden beri birbirine düşmandır. Bölgenin kontrolünü elinde tutmak isteyen Fâtımîler bundan faydalanarak, batıda Zenâte ile mücadelelerinde sınır güvenliğini sağlamak amacıyla Zîrî b. Menâd'dan 328'de (940) Eşîr'de bir şehir kurmasını istediler. Burayı mâmur bir şehir haline getiren Zîrî, Fâtımî başşehri Mehdiye'yi ele geçiren Ebû Yezîd en-Nükkârî öncülüğündeki Hâricî ayaklanmasına karşı yürütülen mücadelede 500 kişilik bir Sanhâce kuvvetiyle Fâtımî Halifesi Mansûr-Billâh'ın yanında yer aldı (334/945), bu hizmetinin karşılığında kendisine hil'at verildi. Fâtımî hizmetinde çalışan oğlu Bulukkîn, Mağrib-i Evsat'ta Fâtımîler için tehlikeli duruma gelen Muhammed b. Hazer el-Mağrâvî ile mücadele etmekle görevlendirildi. Bulukkîn şiddetli geçen savaşın sonunda rakibine üstünlük sağladı. Bu başarısı üzerine Fâtımî Halifesi Muiz-Lidînilâh, Bulukkîn'i Mağrib valiliğine tayin ederek Kayrevan'a yerleştirdi (361/972) ve devletin idare merkezini Mısır'a naklederek bölgeden ayrıldı (İbn Haldûn, VI, 183). Bu tarihten itibaren Zirîler şeklen Fâtımîler'e bağlı kalsalar da fiilen bağımsız hareket ettiler. Bulukkîn b. Zîrî'nin Trablus, Surt (Sirte) ve Ecdâbiye'nin kendisine verilmesi isteği de kabul edildi. 367'de (978) Trablus ve Sicilya dışındaki İfrîkiye ve Mağrib valilikleri Bulukkîn'e bırakıldı. Aynı yıllarda Endülü's Emevîleri bölgede nüfuzunu arttırmaya çalışıyordu. Nitekim 368'de (979) Zenâte hükümdarı olan Zîrî b. Atıyye, Endülü's Emevîleri adına bölgede biat almaya başladı. Dolayısıyla Zirîler'in Zenâte ile mücadelesi Fâtımîler ile Endülü's Emevîleri'ni doğrudan ilgilendiriyordu. Bu sebeple Halife Muiz, Zirîler'in daha fazla hizmet etmesini sağlamak için Zenâte'den alınacak toprakları Bulukkîn'in idaresine bırakacağını vaad etti. Bulukkîn b. Zîrî'nin 368-373 (979-984) yıllarında Zenâte'ye karşı düzenlediği seferler bunun bir sonucudur. Zenâte'yi mağlûp eden Bulukkîn, Fas ve Sicilmâse'yi ele geçirdi. Dönüş yolunda öldüğünde (373/984) yerine geçen oğlu Mansûr b. Bulukkîn (ö. 386/

996) bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmeye başladı. 374'te (985) ordusunu Sanhâce ile Zenâte arasında sürekli el değiştiren Fas ve Sicilmâse'ye gönderdi, fakat başarılı olamadı.

Mansûr'dan sonra hükümdar olan oğlu Bâdis'in saltanatını sağlamlaştırmaya çalıştığı sırada Zenâteliler, Zîrî b. Atıyye liderliğinde Sanhâce topraklarına saldırdı. Bâdis, büyük amcası Hammâd b. Bulukkîn'i Zîrî b. Atıyye ile mücadele için görevlendirdi ve zaptedeceği toprakları kendi idaresine bırakacağını vaad etti. Fakat Bâdis ile amcası arasındaki anlaşmazlık bu sırada onları karşı karşıya getirdi. Bâdis karşısında yenilgiye uğrayan Hammâd geri çekilmek zorunda kaldıysa da Zenâte üzerine giderek Mağrib-i Evsat'taki başarılı mücadelenin sonunda İfrîkiye'nin doğu bölgesinde Hammâdîler adıyla bağımsız bir devlet kurdu (405/1015). Böylece Zîrî b. Menâd soyundan ikinci bir hânedan ortaya çıkmış oldu. Bâdis b. Mansûr 406 (1016) yılında Hammâdîler'in merkezi Kal'atü Benî Hammâd'ın kuşatılması esnasında öldü. Yerine geçen oğlu Muiz devrinde (1016-1062) Zirîler, Kuzey Afrika'daki en güçlü dönemlerini yaşadılar. Fâtımî halifeleri Hâkim-Biemrillâh ve Zâhir el-Fâtımî, Muizz'e elçi heyetleriyle hil'at ve çeşitli hediyeler yollayıp "Şerefüddeve, Şerefüddeve ve Adudühâ" lakaplarını verdiler. 420'lerden (1029) itibaren Zirîler eski rakipleri Zenâte karşısında önemli başarılar elde ettiler ve bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirdiler. Öte yandan Zirîler donanma inşa ederek Sicilya üzerine seferler düzenlediler. 416'da (1025) Normanlar'ın Sicilya'da müslümanlara ait bazı yerleri alması üzerine Muiz hemen 400 parçalık bir donanma oluşturdu. Ancak Zîrî donanması Sicilya'ya giderken Kavsara adasına (Pantelleria) yaklaştığı sırada fırtınaya tutuldu ve büyük kayıp verdi. 417-426 (1026-1035) arasında Zîrî donanması Adriyatik'te ve Ege'de Bizans sahillerine hücum etti.

Muiz b. Bâdis'in hutbeyi Fâtımî halifesi yerine Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh adına okutmaya başlaması ve kestirdiği sikkelere Fâtımî halifesinin adını çıkartması Zirîler'in düşüşünün başlangıcı oldu (441/1049 veya 443/1051). Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh, Muizz'i cezalandırmak için Araplar'dan Benî Hilâl ve Benî Süleym kabilelerini Kuzey Afrika'ya göç ettirdi. Böylece bir taraftan Zirîler'den intikam almak için diğer taraftan kontrol altında tutulması zor olan bu kabilelerden gelebilecek zararları bertaraf etmeyi başardı. 11

Zilhicce 443'te (14 Nisan 1052) Kâbis ile Kayrevan arasındaki Hayderan'da meydana gelen savaşta Muiz ağır bir yenilgiye uğradı. Kayrevan'ın Hilâfîler tarafından kuşatılması üzerine de 449 (1057) yılında buradan ayrılıp oğlu Temîm'in valilik yaptığı sahildeki Mehdiye'ye gitti. Ardından Kayrevan bedevî Araplar tarafından yağmalandı ve sahil şeridi hariç ülkenin tamamı Benî Hilâl'in eline geçti. İbn Haldûn, çekirge sürülerine benzettiği bu kabilenin istilâ hareketinin yıkıcı etkilerine dikkat çekerek (*el-İber*, VI, 193).

Temîm b. Muiz döneminde (1062-1108) Benî Hilâl'in istilâsı Zirîler'i Sûse ve Kâbis arasındaki sahil şeridine hapsetti. Zîrî donanmasının akınlarına misilleme olarak 480'de (1087) Ceneviz-Piza müttefik donanması Mehdiye ve Zevile'yi işgal etti. Temîm bu saldırıyı durdurmak için 100.000 (veya 30.000, 80.000) dinar ödemek zorunda kaldı. Bu dönemin önemli olaylarından biri de 484'te (1091) Normanlar'ın Sicilya adasını ele geçirip İslâm hâkimiyetine son vermeleridir. Temîm'den sonra oğlu Yahyâ güçlü bir donanma inşa edip Cenova ve Sardinya üzerine çok sayıda akın yaptı. Onun ölümünden sonra oğlu Ali'nin Murâbîr Hükümdarı Ali b. Yûsuf'un Sicilya'ya düzenlediği sefere destek vermesi Zirîler ile Sicilya Kralı II. Roger arasındaki ilişkileri bozdu. 516'da (1122) Murâbîrlar'a ait küçük bir filo Killeviye'deki (Calabria) Nikutra'yı (Nicotera) ele geçirdi. Bu hareketin arkasında Zirîler'in olduğunu düşünen II. Roger, ertesi yıl Zirîler'in elindeki Dîmâs Kalesi'ne saldırıp buradaki müslümanları öldürdü. Ali b. Yahyâ'nın ardından hükümdarlığa gelen Hasan b. Ali (1121-1148) Mehdiye surlarını tahkim ettirdi. II. Roger'in baskını bölgedeki Hilâlî Arapları'nın güçlü savunması karşısında sonuç vermedi. Zirîler, II. Roger'in 530 (1136) veya 531 (1137) yılında Cerbe'yi ele geçirmesini de engelleyemediler.

II. Roger, Zirîler'in denizden saldırılara devam etmeleri üzerine Zîrî topraklarına karadan hücum etmeye karar verdi. Kuraklık ve kıtlıkla geçen birkaç yılın sonunda Zirîler'in daha da zayıfladıkları bir dönemde hazırlıklara başladı. 543'te (1148) Norman donanmasının kuşattığı başşehir Mehdiye bir süre sonra teslim oldu, böylece Kuzey Afrika'da Zirîler dönemi nihayete erdi. Zirîler'in son emîri Hasan b. Ali, Mehdiye'den ayrılıp Hammâdî hükümdarı kuzeni Yahyâ b. Azîz'e sığındı. Ardından Merakeş'i ele geçirip Murâbîrlar Devleti'ne son veren Muvahhid Hükümdarı Abdülmü'min el-Kûmî'ye katıldı (547/1152).

ZİRİLER

Måleka
(Malaga)
surları

Hasan b. Ali, Merakeş'te Muvahhid hükümdarını Mehdiye'yi Normanlar'dan geri alması için teşvik ediyordu. 10 Muharrem 555 (21 Ocak 1160) tarihinde Mehdiye geri alınca şehre bir Muvahhid valisi yerleştirildi. Hasan b. Ali'nin de Zevile'de oturmasına izin verildi. Burada sekiz yıl kalan Hasan b. Ali'yi Muvahhid Hükümdarı Yûsuf b. Abdülmü'min Merakeş'e çağırdı. Ancak Hasan, Merakeş yolunda 563'te (1167) öldü. Kazzâz, Rakik el-Kayrevânî, Ebû İmrân el-Fâsî, Mekkî b. Ebû Tâlib, Mehdevî, İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Şeref el-Kayrevânî, Mücâşîî, Ali b. Abdülganî el-Husrî ve Abdülazîz b. Şeddâd dönemin tanınmış edip, tarihçi, şair ve âlimleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bessâm eş-Şenterîni, *eş-Zağîre*, IV/2, s. 613-615; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 202; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. M. Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1987, VIII-IX, tür.yer.; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 247-314; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-mu'trib*, Rabat 1972, s. 107; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 431-432; a.mlf., *Târihu'l-Mağribi'l-Arabî fi'l-aş-ri'l-vasîf: A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî - M. İbrâhim el-Kettânî), Dârülbeyzâ 1980, s. 59-84; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1413/1992, VI, 183-193; H. R. Idris, *La Berbérie orientale sous les Zirides X^e-XIIe siècles*, Paris 1962, I-II; G. Marçais, "Zirîler", *İA*, XIII, 575-576; Amin Tibi, "Zirids", *El²* (İng.), XI, 513-515; Abdülkerim Özeydin, "Bulukkîn b. Zirî", *DİA*, VI, 414.

CUMHUR ERSİN ADIGÜZEL

Endülüs Zirîleri (1013-1090). Endülüs'te Gırnata'da (Granada) Zâvî b. Zirî b. Menâd es-Sanhâcî tarafından kurulmuştur. Hâcib Abdülmelik b. Mansûr'un, Endülüs'ün kuzeyindeki hristiyan krallıklara karşı yapılan uzun seferlere destek sağlamak için Kuzey Afrika'dan Endülüs'e davet ettiği Zâvî b. Zirî, kardeşi Mâksen'in iki oğlu Hubâse ve Habbûs ile birlikte 388'de (998) Endülüs'e geçti. Endülüs'te Âmirî-

ler dönemini sona erdiren iç isyanların ortaya çıkmasının ardından Zâvî b. Zirî'ye ve beraberindekilere Kuzey Afrika'ya dönmeleri söylendiyse de İlbîre (Elvira) halkının onun himayesini istemesi üzerine Zâvî Endülüs'te kaldı. Önde gelen bazı Berberîler'le birlikte 402'de (1012) harekete geçen Hubâse b. Mâksen şiddetli bir mücadele neticesinde Kurtuba'da (Cordoba) çok sayıda kişiyi öldürdü. Ancak Hubâse bu esnada ağır biçimde yaralandı, ardından esir düştü ve feci şekilde öldürüldü. Ertesi gün Habbûs ile Zâvî kumandasındaki Zirîler de Hubâse'nin intikamını ağır bir şekilde aldılar (İbn İzârî, III, 111-112). Endülüs Emevî Halifesi Süleyman b. Hakem 403'te (1013) Endülüs'ün bazı bölgelerini Berberî reisleri arasında taksim ederken İlbîre'yi Sanhâce'ye verdi (a.g.e., III, 113). Ardından Halife IV. Abdurrahman kendisine tâbi olması için Zâvî b. Zirî'ye mektuplar gönderdiyse de bir sonuç alamadı; orduyuyla Zâvî'nin üzerine yürümesi de netice vermedi. Zâvî b. Zirî 403 (1013) yılında yeğeni Habbûs'u İlbîre'de bırakarak Gırnata'ya geçti ve burayı kendisine merkez edindi. Gırnata'da el-Kasaba'yı (Alcazaba) inşa ettirip idare merkezi yaptı ve surlarını tahkim ettirdi. Zirîler'den önce küçük bir yerleşim yeri olan Gırnata onların döneminde mâmur bir şehir haline geldi (Himyerî, s. 45).

Zâvî b. Zirî 410'da (1020) İfrîkiye'ye dönmek üzere Endülüs'ten ayrılınca yeğeni Habbûs Gırnata'da idareyi eline aldı (411/1021). Habbûs'un, yahudilerin Endülüs'teki en eski yerleşim birimlerinden Gırnata'nın yahudi tebaasından Ebû İbrâhim İsmâil (Samuel) b. Nağrâle'yi vezirliğe getirmesi ve emirliğinde işlerini ona havale etmesi halk arasında tepkiye yol açtı (Makkârî, IV, 322). Habbûs'un ölümünden sonra oğlu Bâdis'in hükümdarlığı devrinde (1038-1073) Zirîler en parlak dönemlerini yaşadı

ve Endülüs'ün önemli güçlerinden biri oldu. Bâdis b. Habbûs, kuzeni Yiddîr ile yaptığı taht mücadelesini kazandıktan sonra, babasının ölümünün ardından Gırnata'yı kuşatmak üzere harekete geçen Meriye (Almeria) Emîri Züheyr el-Âmirî ile girdiği mücadelede galip geldi. Bâdis'in Endülüs'te önemli Berberî liderlerinden biri haline gelmesi Berberî karşıtı siyaset takip eden Abbâdî Hükümdarı Mu'tazîd-Billâh'ı rahatsız etti. Mu'tazîd-Billâh, Berberîler'in elindeki Mûrûn (Morón), Erkûş (Arcos) ve Runde'yi (Ronda) bölgenin Abbâdî taraftarı Arap nüfusunun da yardımıyla topraklarına kattı (445/1053). Mu'tazîd'in ertesi yıl Cezîretülhadrâ'yı (Algeciras) kuşatması üzerine Bâdis de Måleka'yı (Malaga) almak için Abbâdî topraklarına doğru ilerledi ve şehri ele geçirdikten sonra el-Kasaba'nın inşasını tamamladı (Makkârî, I, 196).

Vezer İsmâil b. Nağrâle'nin 448'de (1056) ölümüyle oğlu Yûsuf (Joseph) vezirliğe getirildi. Yûsuf'un yahudileri kayırması Gırnata müslümanlarının tepkisine yol açtı. Ayrıca meşhur âlim İbn Hazm'a yazdığı bir reddiyede kullandığı bazı ifadeler yüzünden müslümanların tepkisini çekti. Endülüs kaynaklarında Yûsuf b. İsmâil, Bâdis b. Habbûs'un muhtemel veliahdı Bulukkîn'in zehirlenmesi ve kendi hükümdarlığında bağımsız bir yahudi emirliği için yer tahsis etmesi karşılığında Meriye Emîri İbn Sumâdîh Mu'tasîm et-Tücîbî'ye Gırnata'yı teslim etme konusunda onunla anlaşma yapmakla suçlanmaktadır (İbn İzârî, III, 266). Bu süreçte yahudiler Gırnata'ya yakın bazı kaleleri İbn Sumâdîh'a teslim ettiler. Neticede Gırnata'da 459 (1066) yılında büyük bir isyan çıktı ve Yûsuf b. İsmâil ile birlikte çok sayıda yahudi öldürüldü. Bâdis b. Habbûs'un hükümdarlığının son zamanlarında çıkan iç karışıklıklar Zirî topraklarını ele geçirmek is-

Gırnata'da Zirîler dönemine ait hamam

